

Félig nyílt legyezőalak. Az alsó, összecukott szára a Belvárossal találkozik a Szabadság-híd pesti hídfője és a Kálvin tér közötti keskeny sávon, azután nyílni kezd az Üllői úti ág egészen Kispestig, a másik, a Soroksári úti széle pedig a Dunára, illetve a soroksári Duna-ágra támaszkodik, egészen a Határ útig. Mindjárt a Boráros téren a malmok sora kezdődik, a Közvágóhidat elhagyván pedig szövő és fonó gyárüzemeket találunk, közbül a régi fegyvergyárral. A közbeeső főbb utcavonalat a Szamuely, a Ráday, majd a kerületet mindjárt a legyezőszárnál átszelő finom bordázat, a Ferenc körútból nyíló Mester utca adja, amelynek sarkáról látható a Kilián — azelőtt Mária Terézia — laktanya rideg épülettömbje. A Mester utca a Hámán Kató utcán is túl, fel, egészen a Ferencvárosi pályaudvarig, vág nyílegyenes vonalat a térképre, elhagyván maga mellett kétoldalt három középiskolát, továbbá a Haller-piacot, az ottani plébániát, egy új szövetkezeti lakótelepet. Az igazán nevezetes, immár szocialista várospolitikai objektum a legyező túlfelén, az egykori nyomortelep helyén felépült Üllői úti lakótelep, amely több mint hétezer lakásával, háromszázharminc négyzetméter parkterületével, új iskolájával, hat óvodájával külön városrész a kerületen belül. A köznyelv József Attiláról nevezte el, pedig hivatalos jóváhagyást máig sem adott erre.

A legyező „szövedéke” sok-sok kis mellékutca a maga régtől építésben maradt kisvárosi hangulatával, ott a Ferenc körút és Hámán Kató út által határolt közöttek részen. A főútvonalak észvesztő iramú-zajosságú forgalmából ide, ezekbe a kis utcákba menekül, lépteit itt már halkra fogva a csönd. Hol földszintes házak deszkakerítései mögött tenyérnyi kertek álmódnak széles mezőkről, fák törnek a szürke ég felé, s ilyenkor márciusban vadgalambbúgás, rigófütty biztat a kikeletre. A macskakövek itt régi-régi séták, összebújások emlékképeit kopogják. Azután minden tenyérnyi téren rúgják a labdát vadóc-külsejű holnapri férfiak. Nénikék emberpalántákat terelgetnek tünékeny ráncmosolyukkal, s holmi adomázgató békességgel borokat iszogatnak italbolti vénék, bormérési inyencek.

Vers a konyhafalon

Mert itt az ételnek, bornak kiváltképp nagy volt a becseülte. A közeli laktanya a századforduló napjáig gomba módra elszaporította a kocsmákat és a nyilvános házakat, ahova a Vámház téri csarnok, a folyóparti halpiac, a század húszas éveitől pedig a csepeli Nagyvásártelpep adta a sokféle élelmiszert. S a vágóhidak! Sertés-, marha- és lóvágóhid található a Vágóhid utcától a Hentes utcáig, egymástól néhány villamosmegállónyi távolságra. A Nagycsarnokban; annak környékén, munkásaival nagy általánosságban egysorsú kereskedőnép élt, dolgozott több generációs hangyszorgalommal, olyan színnel gazdagítva a kerület arculatát, amely fővárosunkban egyedülállóan mondható. Hangos nevetésű henteslegények, kipödrött bajszú katonák, vékonypenzű kis-kereskedők, fakó kékségű szemükben bánatot dajkáló pillelányok világa, fuvarosok egyik utolsó pesti menedéke volt a régi Ferencváros; így, ilyenek ismerék a mai hetvenévesek, amikor még fiatalok voltak.

De a Közvágóhídon, vagy a fé-

Séta a 100 éves Budapesten

„Ez a hazám...”

lig nyitott legyező másik részén, a tisztviselőtelepi konszolidáltság világán túl a külvárosi nyomorúság szele csapott meg minden arra járó idegent. A Mária Valéria- és a Zita-telep, az Epresserdoi fabódék, az Illatos úton a harmincas években épült szükséglakótelep. Közülük ma már csak az utóbbi létezik.

Ferencváros — gyermekkorom világa. Nem tudtam róla semmit jóformán, amíg ott éltünk, tizen-négy éves koromig. Négy évig az iskolába járás villamostörtérei során naponta végigjártam szűkebb hazámat, s ma visszanezve, rá kell jönnöm, hogy élményeim csak számomra bírnak érdekességgel. Most, hogy megállok a Gát utca 3. egyik földszintes lakásában, ama régtől ismerős szobakonyhás világ egyik rekvizitumában, ahol József Attila született, megüt a konyha falára felrakott nagybetűs versidézete: „Tudod-e — milyen öntudat kopár öröme — hűz-vonz, hogy e táj — nem enged és — miféle gazdag szenvedés — taszít ide? — Anyjához tér így az a gyermek, — kit idegenben löknek, vernek. — Igazán — csak itt mosolyoghatsz. — Magaddal is csak itt bírhatasz...”

József Attila ezt a verset, az „Elégiát” a hazáról írta. Miért kívánczik hát ide a szülőház konyhafalára ez a részlet? Mert a hazaszeretet eszmélése mindenkit életre szólóan képes odakötni egyetlen utca, egyetlen házhoz, ahol még a Mama mellett lehetett, nem hívta a messziség, nem töltötték el szorongással a megsejtett távlatok.

Látnoki szavak

Márton utca — Ranolder (ma Balázs Béla) utca — Soroksári út, Kén utca. Mindig kijebb kerülünk, ahelyett, hogy beljebb költöztünk volna a városba. Így aztán csak felnőtt koromban tudtam valamiképpen felleltározni azt a nagy ívű másik vonatlatot, amely kultúrhistoriái vonatkozásban a főváros IX. kerületére jellemző, s amelynek gazdag krónikája irodalomtörténeti, építészeti, urbanisztikai vonatkozásban immár túlnyomórészt feltérképezett, sőt publikált. Jó Tancsics Mihályunk az Üllői út 21-ben lakott élete alkonyán: innen indult lepedőbe kötött saját könyveivel házalni, keseregvén, hogy alig hall a környéken magyar szót, a németajkú lakosság többsége következtében. Nagy írónk közül számosan kedvelték, lakták ezt a városrészt. Arany—Mikszáth—Móricz örökíti meg szeretettel egy-egy írásában. Gárdonyi—Krúdy—Kosztolányi hangulatait őrzik a kövek, a fák, soha nem fakuló emléksorok a lakóhelyi patrioták bővérű, könnyen elérzékenyülő, s meghatottságot kelto stílusában, amelyre oly könnyen rezonál a ma embere — ki-vált, ha idevalósi. Rudnaytól Dési—Huberig, Azarel Maximiliántól (frói neve Papp Károly) Sztróckay Kálmánig ismert nevek sokaságát őrzik krónikák és emléktáblák, jelezvén ily módon nemcsak a múltat, hanem azt is, hogy az utóbbi negyedszázadban milyen hatalmas munkát végeztek a kerület irányítói a hagyományok feltárásában.

Ne felejtjük el, hogy mindezt egy izig-vepig munkáskerület nyújtja, egy olyan, tizenkét négyzetkilométernél alig nagyobb vá-

rosrész, ahol a közel tízezer nép-sűrűségből közel hatezer lakos ma is fizikai munkás, helyi, forradalmi örökséggel, amelyet ápolni, továbbfejleszteni mindig szándéka volt, s az ma is. Stromfeld Aurél, Hámán Kató, Kreutz Róbert, mártírsorsú nagy elődeink a mozgásban, életük egy részét itt éltek le, idevalósiak is annyira, sőt egy kicsit jobban talán, mint amennyire más kerületek a magukénak érzik őket. Fénylő nevük idők távolából mindig újra előlép, üzen és figyelmeztet mindannyiunkat a malommunkások, a vágólegények, a fegyvergyári férfiak és a szonyok hősi harcaira, amelyek a korabeli feljegyzések szerinti: „legkisebb és legtekintély nélkülibb” pesti „külváros” nevét ma is tisztán megtartják mindenféle félreismeréstől. Hajdanában Jókai szerkesztő úr „És mégis mozog a föld” c. regényében így írt a ferencvárosi sárkertről: „Ez a hely itt egykor város fog lenni, és porainkat összekeverik a paloták vakolatával. Igen, igen! Ez a nagy homokpuszta itt körülöttünk, paloták hosszú sorával lesz beépítve. Száz meg száz iparúzó gyár kéménye fogja füstjével szőni fölénk a szemfődelet, a gépeinek zúgása

árukkodik, amely frisseséget ad az összes hajjal keretezett arcnak.

— Ami optimizmussal tölt el, az a névtelenek munkája — válaszolta. — Higgye el, nem az én személyem az érdekes, hanem ők. A munkás, aki sokszor csak szemlélődik, de életvitelében, szemléletében jelen van a tudatosság. Jól mutatja ezt egyebek között az üzemi tőrszergárdák számbeli növekedése, izmosodása.

Nem, egyáltalán nem minden-ki-re vonatkozik ez, sietett hozzátenni, különösen itt, ebben a kerületben, ahol nagyon sok a vidékről feljaro munkás, nagy szállodák is épültek a részükre, az egyik, a pár éve épült, például 1200 személyes, de hányan járnak vonaton, autóbusszon naponta a peremközségekbe és messzebb-ről is. Szükségszerű jelenlétük — erről komolyan kell beszélnünk — számos morális jellegű gondot, problémát, helyel-közvel jogos aggodalmakat vet fel. Tudásanyaguk általában elmarad a városi munkásokétól, beilleszkedésük is nehezebb a közösségekbe, világos, hogy tanítani, nevelni kell őket. A munkásszállásokon több kihelyezett osztályt szeretnénk létrehozni, végezzék el minél többen az általános iskola utolsó két osztályát.

A továbbtanulásra a fiatalok érdeklődését szeretnék megnyerni elsősorban, s a tanács ezt akkor is központi feladatának tartja, ha nem annyira mérhető, dokumentálható, csillogásteli siker a fáradozás jutalma.

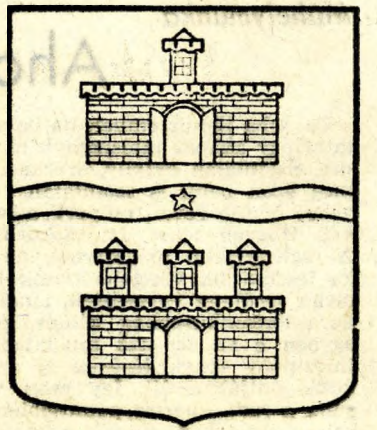
A felnövekvő nemzedékért

Juhász János, a tanács művelődési osztályvezetője elem tette a IX. kerületi Tanács programját az állami oktatás fejlesztésének tennivalóiról. A felnőttoktatásról ebben a többi között az áll, hogy összehívják a szocialista brigádok vezetőit a továbbtanulási lehetőségek ismertetésére, és a segítségüket kéri minél több munkásfiatal bevonásához a felnőttoktatásba. Ezzel egyidőben valamennyi üzemben, vállalatnál felméri a munkások iskolai végzettségét, hogy azután a párt-szervezetek segítségét is igénybe véve, hathatósan javítsanak a jelenlegi képzettség szinten.

A programnak különben csak egy része a felnőttoktatás megannyi ügye, gondja. A hangsúly a most felnövekvő generációkon van, hogy később majd ne kelljen figyelmeztetni senkit a gyermek- és serdülőkor mulasztásaira. Ilyen vonatkozásban újból és újból előkerül a fizikai dolgozók gyerekeivel való fokozott törődés feladata. Ez érintettek — tudom — nem szívesen hallják ezt a különbségtételt, zavarja őket az a tudat, hogy ők hátrányos helyzetben vannak, mert a szüleik kétkézi munkások. Pedig ez, sajnos, így van: az Illatos úton, a Gyáli úton. A Telep utcában nincs még gyerekszoba, teli könyvespolc sem a lakásban, protekció sincs, aki itt ki akar törni, annak meg kell szenvedni a tudásért. Nagyon jó tehát, ha ezt a keserves utat intézményes segítség könnyíti meg. Mint ahogy azt is csak üdvözölni lehet, hogy a pedagógusok önfeláldozó munkáját a fenntebb már említett szocialista brigádok hatékonyan támogatják.

Ez a támogatás nagyon sokat jelent például a szemléltetőeszköz-ellátásban. Közel hatmillió forintot kell előteremteni erre a célra a legközelebbi években. A tanács évente hatszáz-hétszáz ezer forintot biztosít, és ugyanennyi folyik be vállalati segítség címen. Hallani azonban kívül szocialista brigádokról, amelyek iskolai tornatermeket újítanak fel, az ilyen és hasonló kezdeményezések az „Egy üzem, egy iskola” elnevezésű mozgalom terjedéséről vallanak.

A gyerekszobát pedig pótolni látszanak — közösségi alapon — a napközi otthonok, amelyeknek fejlesztésére a korábbinál nagyobb figyelmet, több pénzt fordítanak. Pótolni látszik azonkívül

a pedagógiai korszerűség, amely megnyilvánul a kabinetrendszerű oktatás gyors kifejlesztésében, az ifjúsági önkormányzat szervezeti biztosítékainak létrehozásában anélkül, hogy a szándék megvalósítása sértene a pedagógusok okkal érzékeny gondolat- és érzelmevilágát.

A nagy kérdés: hogyan indítsuk el a fiatalokat az életbe? A szándék: jól elindítani, biztos tudás- és szemléletlapokkal. Az elején kezdve a nagy munkát, amelynek a neve: szocialista nevelés.

A tanácselnök asszonyának kedves témája ez.

— 1976-ig minden óvodás korú gyermeket fel tudunk venni óvodába a kerületben — mondotta, miután rendre felsorolta, hol, merre épülnek a kerületben jelenleg is óvodák. Zömmel külvárosi utcaneveket említett, s ha tekintetbe vesszük, hogy egy óvodai hely az új áron sokat számít, azaz 80—100 ezer forint (a fővárosi tanács ehhez a régi építkezési norma felét, azaz 18 és fél-ezer forintot ad), s mintegy 350—400 óvodai helyet kell megépíteni rövid idő alatt, akkor látjuk, milyen nehéz tennivaló ez is. Pedig ekkor még nem is szóltunk arról, hogy a vállalatok hozzájárulásának mértéke a fejlesztési alaptól függ, amely nagyon is változó.

Szép, szilárd jövő

A Népszava 1937. november 4-i számában riportot közöl a külső Ferencvárosból. Az írás végén egy munkásasszony felteszi a kérdést a riportternek: „Kinek a büne miatt szenvednek az ártatlan gyerekek?” Ma pedig, 1973 egyik kora tavaszi hétköznapján ezt a kérdést fogalmazgatom magamban: Kiket kellene dicsérni fennszóval azért, hogy a gyerekek számára itt, a Ferencvárosban is ismeretlenül vált a szocialis igazságtalanságok okozta szenvedés. A kérdést azonban nem teszem fel: mert látom a választ, mint idevalósi, látom, mint a hazatérő, ki mindig apróra számba vesz, s a mérleg elkészítésére nem bízattja senki: maga érzi az indíték roppant erejű ösztönzését.

— A lakáshelyzet súlyos a kerületben — mondotta Keszei Pálné dr. —, de a javulás ettől az évtől kezdve meggyorsul. A kerületben 1600 a lakóházak száma, ez harmincezer bérleményt jelent. A lakásállomány egyharmada korszerűtlen. Szanalás nem várható. Ez idő szerint 7600 a lakásigénylők száma, közülük kétezen laknak tarthatatlan körülmények között. Azelőtt évente 50 lakást kaptunk az életveszélyes lakásokban lakók elhelyezésére, mostantól, már az idén, 190-et. Ezenkívül az idén 113 állami, 114 szövetkezeti lakást oszthatunk el. Ez több mint két és félszerese a megelőző években kiutalt mennyiségeknek. Ha figyelembe vesszük, hogy helyenként egy lakásban két család is él, ebben az évben mintegy 700 család lakás-körülményei javulnak a kerületben.

— Ezek bizalmas adatok? — Nem. A jelölő gyűléseken is elmondják az előadók — válaszolta kérdéseme.

Tiszta beszéd. Jó lenne megérni ama Gát utcai költő látomását a „megszerkesztett, szép, szilárd jövőt”. De ehhez kevés a költészet, bármilyen sok is. Ehhez a cél megértése, s tengernyi sok munka kell. A névtelenek naponként megújuló akarata. S a tettei főként.

KOVÁCS IMRE

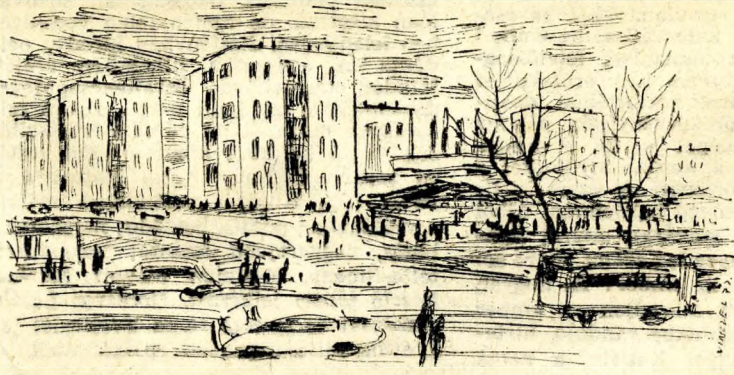
Régi ferencvárosi udvar

fogja képezni a föld szivdobogását, mely bennünket ébren lenni kész. Terjeszkedni fog az égsark minden része felé a kővé vált élet, a sirokat beépítik utcasorokkal! Az elvetett magból cédrusfa lesz!... És lesz népiünk, mely hazájának örül, mely nevének dicsére munkál, lesznek nagy embereink, kiket a világ bámulni fog, lesznek hőseink, dicső szellemeink, lesz életünk, melynek szük lesz ez a város, leszünk nemzet, mint még sosem...”

A látnoki jóvendülés nagy részét, íme, jelen időbe tette az idő: a munka, a harc. Munkáskerületben ez a két fogalom teljesen egyet jelent, mint régtől fogva, úgy ma is. Csak hogy időközben a szoba-konyhás realitás sok világa mérhetetlenül kiszélesedett. A munkás: „kerek kenyeret közt vékony kenyeres”, a társadalmi átalakulás sorsdöntő változásai révén rájött, hogy több, mint amennyinek ismerte magát, erősebb, mint azok, akik a gyengeségről akarták volna meggyőzni, jobb, mint a jóság, szebb, mint a szépség. Kisváros, külváros, keskeny utcák és széles sugárutak a Ferencvárosban is arról beszélnek, ami a maga egészében elmondhatatlan: miként szeretné a maga arculatára formálni mindazt, ami erre érdemes, az élet kicsi és nagy dimenzióit, a fogalomrendszerek képleteit, s a folyton újuló, teljesedő rendszert, magát a munkásosztályt. Más dolog: ki az, aki megmarad az óhajnál, s aki tesz is érte.

Az optimizmus táplálója

Megkérdeztem dr. Keszei Pálnét, a kerület tanácselnök asszonyát, mi az, amiből optimizmusa táplálkozik a városrész jelenét és jövőjét illetően. Az optimizmus ugyanis — ez szinte első pillanatra látszik — karakterének szerves alkotóeleme. S hogy mennyire az, arról a telt mosolya

A Hámán Kató téri szövetkezeti lakótelep egyik részlete

(Vincze Lajos rajzai)